

D. van den Heuvel, *'Bij uijtlandigheijt van haar man.' Echtgenotes van VOC-zeelieden, aangemonsterd voor de kamer Enkhuizen (1700-1750)* (Amsterdam: Aksant, 2005, 115 blz., ISBN 90 5260 156 9).

'Klein maar fijn' is een goede omschrijving van dit boek. In nog geen honderd pagina's ziet de auteur kans om op een overzichtelijke manier verslag te doen van haar doctoraalonderzoek. Centraal staat de sociaal-economische positie van de achterblijvende echtgenotes van VOC-zeelieden in Enkhuizen in de periode 1700-1750.

Het was Van den Heuvel opgevallen dat er in het VOC-jaar (2002) weinig aandacht was voor de invloed van de VOC op het dagelijkse leven, zoals bijvoorbeeld op dat van de achtergebleven gezinnen van de zeelieden. In de literatuur wordt er vaak van uitgegaan dat de meeste VOC-zeelieden ongehuwd waren; het verdiende te slecht om er een gezin van te kunnen onderhouden. Wel werd in 2002 op Texel een tentoonstelling gehouden over de vrouw van een VOC-stuurman (Aagje Luijtsen) van wie de correspondentie met haar man bewaard is gebleven. Verder verscheen in 2002 een artikel van Manon van der Heijden getiteld: 'Achterblijvers. Rotterdamse vrouwen en de VOC (1602-1795)', in: *Idem*, P. van de Laar, ed., *Rotterdamers en de VOC. Handelscompagnie, stad en burgers (1600-1800)* (Amsterdam, 2002) 181-212, waarin de sociaal-economische gevolgen voor de achterblijvende Rotterdamse vrouwen en kinderen centraal staan. Een soortgelijk onderzoek naar de sociaal-economische positie van de achterblijvende vrouwen heeft Van den Heuvel nu voor Enkhuizen verricht, waarbij ze de periode heeft beperkt tot 1700-1750.

De keuze is gevallen op Enkhuizen omdat van deze VOC-kamer de scheeps-soldijboeken (een soort personeelsadministratie van het schip) nog beschikbaar zijn en de kamer niet te groot van omvang was; de bestudering van Amsterdam zou het onderzoek te omvangrijk hebben gemaakt. De onderzochte periode eindigt in 1750, omdat in de tweede helft van de achttiende eeuw nauwelijks meer gebruik werd gemaakt van de zogenaamde maandbrieven waarmee de achterblijvers jaarlijks een gedeelte van de soldij konden ophalen. Overigens heeft de auteur niet alle schepen die in deze periode voor Enkhuizen zijn uitgevaren bekeken (dat waren er 122), maar telkens één per jaar (totaal 56).

Aan de hand van de maandbrieven heeft de auteur getracht de omvang van de groep achterblijvende vrouwen te bepalen, ervan uitgaand dat de meeste getrouwde mannen op die manier geld naar huis stuurden. Vervolgens heeft ze bekeken hoeveel vrouwen in staat waren financieel rond te komen zonder een beroep te doen op armenzorg. De auteur maakt het aannemelijk dat in alle rangen getrouwde mannen voorkwamen, hoewel het aantal gehuwden lager was in de lagere rangen. Bijna 70% van de vrouwen was in staat rond te komen van de maandbrief, eventueel aangevuld met een transportbrief. Aanvullend onderzoek zal nodig zijn met betrekking tot de aanvullende werkzaamheden van deze zeemansvrouwen in Enkhuizen en elders. Het is duidelijk dat de auteur belangstelling heeft voor dit onderwerp. Het wachten is dan ook op haar promotie-onderzoek over werk van vrouwen in de noordelijke Nederlanden in de vroeg-moderne tijd.

De auteur nuanceert de slechte reputatie van zeemansvrouwen zoals die in de literatuur (bijvoorbeeld in: L. van de Pol, *Het Amsterdams hoerdom. Prostitutie in de zeventiende en achttiende eeuw* (1996)) geschetst wordt. De Enkhuizense bronnen geven

weinig informatie over de vrouwen, maar uit haar onderzoeksresultaten met betrekking tot hun financiële positie leidt zij af dat bedelen en prostitutie niet de enige mogelijkheden waren om rond te komen. Dit lijkt in strijd met onderzoeken waaruit blijkt dat de meeste prostituees in bijvoorbeeld Amsterdam en Rotterdam met een VOC-zeeman getrouwd waren. De ‘logische verklaring’ (68) die de auteur hiervoor geeft, namelijk dat de zeelieden van elders kwamen en hun vrouwen in een rosse buurt bij de haven voor onderdak achterlieten, zodat de vrouwen dan vanzelf de prostitutie inrolden, is misschien wat te eenvoudig. Zoals de auteur zelf aangeeft (39) wisselde de animo om aan te monstren sterk over de verschillende perioden, afhankelijk van de economische situatie. Als in bepaalde perioden voornamelijk paupers aanmonsterden, dan is het misschien logisch dat hun vrouwen zich ook aan de onderkant van de maatschappij bevonden en zich met prostitutie in leven hielden.

Het boek is voorzien van illustraties, een notenapparaat en een overzicht van gebruikte archivalia en literatuur. De vraagstellingen zijn helder verwoord en de uitwerking van het onderzoek is overzichtelijk in tabellen weergegeven. Ook is er duidelijke uitleg over de gebruikte bronnen. Doordat de auteur veel samenvat, is er af en toe wel wat herhaling in het verhaal. Dat neemt niet weg dat zij in 2003 terecht de Jaap R. Bruijnprijs (genoemd naar de Leidse oud-hoogleraar zeegeschiedenis) voor deze doctoraalscriptie ontving. Met het verschijnen van deze scriptie in boekvorm is dit onderzoek nu voor een breed publiek toegankelijk geworden.

B. C. Meijerman

S. Vuyk, *Jacob Kantelaar. Veelzijdig verlicht verliezer 1759-1821* (Zwolle: Waanders, 2005, 240 blz., € 19,95, ISBN 90 400 9049 1).

Met de publicatie van *Jacob Kantelaar. Veelzijdig verlicht verliezer 1759-1821* wordt het volle licht geworpen op een Nederlander die lang in de schemer van zijn tijd verborgen was. De schrijver van *Jacob Kantelaar*, Simon Vuyk, ziet een rechtvaardiging in al deze aandacht in de omstandigheid dat in een biografie de ‘hoofdlijnen der geschiedenis zichtbaar [worden]’, en dat ‘de geschiedenis van hoofdlijnen en ideeën ... recht menselijk [wordt] wanneer ook aan het drama van het individuele leven vorm wordt gegeven.’ Het leven van Kantelaar nu biedt voldoende dramatische momenten om tot een aantrekkelijke levensbeschrijving te kunnen komen. In de roerige tijden rond de eeuwwende 1800 koos Kantelaar vrijwel steeds de zijde van de verliezende partij. Naast theoloog was hij ook literator en politicus, maar op geen van deze drie fronten was hij erg succesvol in het nastreven van hervormingen die hij voor de Nederlandse bevolking van belang achtte.

Deze biografie begint met een zeer kort hoofdstuk, ‘Proloog’ getiteld, waarin de belangrijkste feiten uit Kantelaars leven én Vuyks visie op diens levensloop (‘Het drama schuilt daarin dat alles wat hij in zijn leven met goede bedoelingen ondernam min of meer op een eche uitliep’) worden weergegeven. Die proloog legt een manco van Vuyks aanpak bloot: hij veronderstelt erg veel bekend bij de lezer en is daarom vaak kort van stof over de grote achtergronden waartegen Kantelaars leven zich afspeelde, en hij is tegelijkertijd

weinig informatie over de vrouwen, maar uit haar onderzoeksresultaten met betrekking tot hun financiële positie leidt zij af dat bedelen en prostitutie niet de enige mogelijkheden waren om rond te komen. Dit lijkt in strijd met onderzoeken waaruit blijkt dat de meeste prostituees in bijvoorbeeld Amsterdam en Rotterdam met een VOC-zeeman getrouwd waren. De ‘logische verklaring’ (68) die de auteur hiervoor geeft, namelijk dat de zeelieden van elders kwamen en hun vrouwen in een rosse buurt bij de haven voor onderdak achterlieten, zodat de vrouwen dan vanzelf de prostitutie inrolden, is misschien wat te eenvoudig. Zoals de auteur zelf aangeeft (39) wisselde de animo om aan te monstren sterk over de verschillende perioden, afhankelijk van de economische situatie. Als in bepaalde perioden voornamelijk paupers aanmonsterden, dan is het misschien logisch dat hun vrouwen zich ook aan de onderkant van de maatschappij bevonden en zich met prostitutie in leven hielden.

Het boek is voorzien van illustraties, een notenapparaat en een overzicht van gebruikte archivalia en literatuur. De vraagstellingen zijn helder verwoord en de uitwerking van het onderzoek is overzichtelijk in tabellen weergegeven. Ook is er duidelijke uitleg over de gebruikte bronnen. Doordat de auteur veel samenvat, is er af en toe wel wat herhaling in het verhaal. Dat neemt niet weg dat zij in 2003 terecht de Jaap R. Bruijnprijs (genoemd naar de Leidse oud-hoogleraar zeegeschiedenis) voor deze doctoraalscriptie ontving. Met het verschijnen van deze scriptie in boekvorm is dit onderzoek nu voor een breed publiek toegankelijk geworden.

B. C. Meijerman

S. Vuyk, *Jacob Kantelaar. Veelzijdig verlicht verliezer 1759-1821* (Zwolle: Waanders, 2005, 240 blz., € 19,95, ISBN 90 400 9049 1).

Met de publicatie van *Jacob Kantelaar. Veelzijdig verlicht verliezer 1759-1821* wordt het volle licht geworpen op een Nederlander die lang in de schemer van zijn tijd verborgen was. De schrijver van *Jacob Kantelaar*, Simon Vuyk, ziet een rechtvaardiging in al deze aandacht in de omstandigheid dat in een biografie de ‘hoofdlijnen der geschiedenis zichtbaar [worden]’, en dat ‘de geschiedenis van hoofdlijnen en ideeën ... recht menselijk [wordt] wanneer ook aan het drama van het individuele leven vorm wordt gegeven.’ Het leven van Kantelaar nu biedt voldoende dramatische momenten om tot een aantrekkelijke levensbeschrijving te kunnen komen. In de roerige tijden rond de eeuwwende 1800 koos Kantelaar vrijwel steeds de zijde van de verliezende partij. Naast theoloog was hij ook literator en politicus, maar op geen van deze drie fronten was hij erg succesvol in het nastreven van hervormingen die hij voor de Nederlandse bevolking van belang achtte.

Deze biografie begint met een zeer kort hoofdstuk, ‘Proloog’ getiteld, waarin de belangrijkste feiten uit Kantelaars leven én Vuyks visie op diens levensloop (‘Het drama schuilt daarin dat alles wat hij in zijn leven met goede bedoelingen ondernam min of meer op een echech uitliep’) worden weergegeven. Die proloog legt een manco van Vuyks aanpak bloot: hij veronderstelt erg veel bekend bij de lezer en is daarom vaak kort van stof over de grote achtergronden waartegen Kantelaars leven zich afspeelde, en hij is tegelijkertijd